

Åsa Magnusson
Att hålla dialogen öppen
Samtal med Ozan Sunar

Regnet faller när jag och fotografen Laurent sitter i bilen på väg till fastlandets sista utpost, Sollenkroka, varifrån vi ska ta båten vidare ut i Stockholms skärgård för att träffa Ozan Sunar. Ozan föddes i Turkiet och växte upp i Fisksätra utanför Stockholm. Idag är han VD för malmöbaserade Moriska paviljongen, med en lång meritlista som initiativtagare till kulturfestivalen Re:Orient, politiskt sakkunnig till integrationsminister Leif Blomberg och chef för SVT kultur.

Väl på båten spricker himlen upp och ett milt ljus bryter fram över vattnet. En skara skarvar sträcker ut vingarna och torkar dem i luften när vi passerar. Den sista biten går inte färjan och Ozan kommer och hämtar oss i en liten motorbåt för att ta oss ut till ön där han tillbringar somrarna med sin familj sedan ett femtontal år tillbaka. Han berättar att förr i tiden, när det var fruset ute till sjöss, kom folk åkande med spark och så plockades de upp vartefter av stockholmsbåten.

Ute på ön visar Ozan oss runt, här bor ett tiotal familjer under sommarhalvåret. En liten flock höns, inhyrda över sommaren, går och pickar i en rymlig bur och i en hage, där marken tidigare varit igenväxt, betar får som går till slakt i november. De har körts ut hit med båt. Höga ekar och grå bergknallar omger det röda huset intill vilket vi slår oss ned för att påbörja vårt samtal om identitet, tolerans, kultur och hur man kan skapa människomöten där människor känner sig respekterade och kan mötas på lika villkor.

– *När vi människor möter varandra försöker vi ofta göra oss en bild av den vi har framför oss genom att ta reda på yrke, ålder, bakgrund och åsikter i olika frågor. Du har en uppväxt och bakgrund med erfarenheter från olika länder, religioner och samhällsklasser. På vilket sätt tycker du att det har påverkat din identitet?*

– Jag är född på Gallipolihalvön vid Dardanellerna, men flyttade tidigt till Istanbul och levde där mina

första sex år. Sedan flyttade jag med min pappa och min bror till Sverige, medan min mamma, min syster och min övriga släkt finns kvar i Turkiet. Min familj har alltid varit öppen, jag kommer från en sekulär, modern miljö, där den religion som utövas är inspirerad av sufismen, den islamiska mystiken. Det innebär att man inte är så upptagen av formen, utan mer av hjärtat och innehållet. Det har varit fritt att söka sig fram. Men som många som har migrerat har jag känslomässiga band till två kulturer, vilka har vissa likheter men också skillnader. Så länge man lyckas härbärgera det, få ihop sig själv och sin identitet, så är det bara gott. I tonåren, när du oavsett bakgrund, brottas med vem du är, blir det så mycket starkare när du befinner dig i system som har inneboende konflikter. Ofta handlar det om värdekonflikter. Att växa upp i migration innebär att hamna i spänningsfält, där det ena systemet kanske säger att något är gott, medan det andra hävdar att du inte ska göra det, och då klyvs man itu. Lyckas man inte jobba sig igenom det är det lätt att man tar den enkla vägen, där allt framstår som svart eller vitt, man blir dogmatisk. Alla ideologier, varav religion kan vara en, blir då tacksamma att fly till. Då slipper man osäkerheten, ångesten som skapas när man inte vet vad som är rätt eller fel. Lyckas du istället tygla båda hästarna, tillgodogöra dig erfarenheten av flera perspektiv, ökar det din ödmjukhet och tillför något till din identitet.

Jag tror inte att det här bara är en invandrarfråga, dagens ökade rörlighet och medieflöde har gjort att det uppstår krockar mellan värdesystem. Det behöver inte ske i mötet mellan olika länders kulturer utan lika gärna i möten inom ett land som Turkiet; mellan moderna förorter och storstäder där tankar om till exempel feminism och demokrati formuleras och krockar med hundraåriga partiarkalt och feodalt färgade traditioner. Som barn kände jag av det här, men ingen i min omgivning formulerade det.

– *Du har arbetat mycket med kultur i olika former och flera gånger nämnt hur viktigt sambandet mellan kultur och samhälle är. Att man i rekryteringsprocesser och programläggning kan göra medvetna val där man anstränger sig för att inkludera minoriteter av olika slag. Vilken roll och vilket ansvar har samhället här?*

– När jag diskuterat den här frågan har jag valt att tala om minoriteter och subkulturer, istället för invandrare som ett kollektiv. Mitt perspektiv är att jag tror att ett gott och civiliserat samhälle månar om att se och härbärgera sina minoriteter. Jag ser det som en civilisatorisk mognad; ju klokare vi är som demokrati och samhälle, desto större vikt lägger vi vid att olika medborgargrupper blir sedda och välkomnas in i samhällsbygget. Det är en demokratisk skyldighet och plikt. Den stora gruppen kommer alltid att vara dominant och överordnad med sina värderingar och institutioner. Ju fler stigmatiserade grupper, desto bräckligare är det samhälle vi lever i. När jag beskriver det för mina barn brukar jag använda bilden av en middag. Om jag bjuder in ett antal gäster på en middag och låter bli att prata med en av de inbjudna, kommer den till sist att tystna och undra över varför den är där. Det är som en bild av ett samhälle i miniatyr.

Ett konkret exempel är Re:Orient-festivalen som jag drev i många år. Det fanns människor som kom år efter år för att uppleva musik från mellanöstern på en offentlig plats tillsammans med andra. Att det skedde i det offentliga rummet och inte i källare betydde mycket för dem. Det var en sorts erkännande.

Tidvis har samhällets relationer till minoriteter varit perverterad. Det är enkel matematik: om man inte på djupet erkänner deras identitet, så uppstår det inte ett gemensamt intresse kring det offentliga rummet. På sjuttioalet löste man frågan om integration genom att stötta exempelvis bildandet av en turkisk riksförening, där alla turkar skulle kunna samlas. Det etniska per-

spektivet förblindade andra perspektiv, som till exempel klassperspektivet. På vissa ställen har det här förhållningssättet cementerats. Jag ser det i Malmö idag. Ett resultat av det är att det etableras subkulturer, som rör sig utanför det offentliga rummet. På så sätt kan det offentliga rummet förbli intakt för majoritetssamhället. Genom att låta sådana parallellsamhällen uppstå, skapar vi också en grogrund för kriminalitet och en svart icke offentlig ekonomi, som så småningom tränger in i det offentliga. När kriminaliteten inte längre bara försiggår på nattklubbar eller i undanskymda industrilokaler, utan närmar sig våra egna kvarter, då börjar vi undra vad som är på gång. På vissa sätt är Malmö ett Sverige i miniatyr, och det är intressant att följa vad som händer där. Jag tror att om vi klarar av att lösa situationen där, har vi kommit långt.

– *När jag intervjuade Stina Oscarsson för ett par år sedan, då hon var chef för Radioteatern, talade vi om på vilket sätt man kan arbeta för att få fler människor att delta i det offentliga samtalet. Hon skulle sätta upp Kristian Lundbergs Yarden som radioteater och frågade honom om han trodde att hans arbetskompisar på Yarden skulle lyssna. Då hade han skakat på huvudet och sagt att deras offentliga rum är inte vårt offentliga rum. Vad tänker du om det?*

– Å ena sidan tror jag att oavsett om vi för en aktiv integrationspolitik eller inte så kommer minoriteter förr eller senare att tränga sig in i det offentliga rummet. Det kan se ut på olika sätt, idag förvaltar till exempel jag, som ursprungligen kommer från Turkiet, den här ytan; sommarbostaden med mark omkring. Jag lär mina barn vad trumpetsvampar är och jag reproducerar svensk kultur, men jag kan även det turkiska. Å andra sidan kan man påskynda det genom att kräva att institutionschefer, som har makt över rekrytering, innehåll och utbud, har en idé om ett samhällsbygge. Att låta dem svara på frågan: »Vilket är vårt uppdrag när vi bygger samhället?» Kultursektorn har tidvis varit fredad, upptagen av sin genre, sin kanon att förvalta kulturhus, museer och arrangera konserter. Men ska man arbeta med offentliga medel, skattepengar, bör det finnas en idé i botten om vilket samhälle vi vill bygga. Samtidigt kommer det alltid att finnas grupper som inte är intresserade av det vi tycker är viktigt, alla är inte intresserade av teater. Det finns olika bilder av vad som är värdefullt. Fortfarande är det bara runt tio procent av de som studerar på universitet som har arbetarklassbakgrund, trots att vi har arbetat i över hundra år med

att försöka få in arbetarklassen. Jag menar att samhället ändå måste fortsätta att vara öppet och se till så att möjligheterna finns. Vissa branscher är också svårare att vara verksam inom, som kulturbranschen, där många trots lång utbildning idag försörjer sig genom att köra taxi eller stå i bar. När jag var i Almedalen nyligen för att delta i ett seminarium om yttrandefrihet med människor från kultursektorn var det någon som sa att bara tretton procent av de som jobbar inom den har invandrarbakgrund. Om man utifrån de siffrorna drar slutsatsen att integrationen har misslyckats menar jag att det är dålig retorik. Tretton procent är mycket i en bransch som är så svår att slå sig fram inom.

Det är fortfarande uppehåll. Ozan reser sig upp och vinkar till sin fru, Cecilia och deras barn. De sätter sig i båten för att bege sig in till fastlandet och utträta några ärenden. Vi fyller på våra kaffekoppar och smakar på den syrliga kakan, som står framför oss på bordet.

– För att återgå till frågan om identitet och hur vi ska förhålla oss till det vi inte känner igen oss i har du nämnt att du har svårt för den form av presentation av den andre där man visar fram ett smörgåsbord av en kultur i hopp om att introducera mat och musik i en lekfull form. Att det bidrar till att etablera bilden av den andre som någonting exotiskt istället för att skapa kulturmöten. Jag tänker att det kanske ändå kan vara början på ett möte för en del människor. Var går gränsen, i vilka sammanhang blir det exotism och när uppstår det faktiska möten, tror du?

– Jag har försökt hitta min position i arbetet kring mångfald. När jag startade Re:Orient var det en reaktion mot den bild av mångkultur som etablerades under sjuttioalet. Mångkultur vid den här tiden hade inte mycket med kultur att göra, det var en socialpolitisk arena. Första gången jag stötte på den var ute i Fisksätra där man varje år ordnade en internationell fest där alla skulle etnifiera sig själva, klä ut sig, och man fick några minuter på sig att uppträda. Det var som en stor maskerad. Vi deltog glatt, för vi visste inte något annat. Men senare, när jag var äldre och skrev krönikor i Aftonbladet hamnade jag på en gala på Skansen där Janne »Loffe« Carlsson var konferencier. Han drog blattevitsar och lovordade alla kulturer som hade samlats; färgprakten och alla tjusiga danser. För mig har det ingenting med minoritetssamhället att göra, egentligen har det inte med någon kultur att göra, det är majoritetssamhällets sätt att hantera någonting. Då

Foto: Laurent Denimal.

föddes idén att skapa en arena för klassisk arabisk och turkisk musik. Där vi fick möjlighet att presentera oss själva och där verkliga möten skulle kunna uppstå. En plats där människor samlas för att de helt enkelt gillar den här musiken.

I mitt arbete inom det kulturella fältet har det varit viktigt att lämna den terminologi bakom mig som redan i sig är stigmatiserande. När jag arbetade på Södra teatern fick jag i uppdrag av Kulturdepartementet att föra statistik över mångkulturella evenemang. Jag svarade med att fråga dem vad de menade med »mångkulturella evenemang«. Vad skulle ingå i statistiken: en arabisk koranrecitator, en samisk jojkare, ett band från New York? Jag fick inga svar.

Mitt perspektiv är att jag tror att ett gott och civiliserat samhälle månar om att se och härbärgera sina minoriteter. Jag ser det som en civilisatorisk mognad; ju klokare vi är som demokrati och samhälle, desto större vikt lägger vi vid att olika medborgargrupper blir sedda och välkomnas in i samhällsbygget.

För mig är språket viktigt, jag är skolad inom teoretisk och praktisk filosofi och är uppmärksam på vilken verklighet vi skapar med hjälp av orden. Det är viktigt att skapa ickestigmatiserade rum för minoriteterna. Det första rummet du möter som migrant är ofta det rum där du blir förhörd av polisen. Du får frågorna om varför du är här, om du har ett pass, om du har familj . . . sedan hamnar du på flyktningförläggning, kanske i förorten och så vidare. Nu sitter jag här, efter fyrtio år och har bott i Sverige längre än många av dem som röstar på SD idag. Jag kan använda mitt mandat och prata för svensken. Men det är viktigt att mötas i respekt, att möta varandra för att det finns ett verkligt intresse.

– *I ett sammanhang nämner du hur du som barn ville att ni skulle hålla balkongdörren stängd, eftersom det spelades turkisk musik och du var rädd för vad grannarna skulle tycka. Vad tror du händer i ett samhälle där människor känner skam, inte känner att de värderingar eller intressen man har är accepterade?*

– När människor känner skam uppstår just de här rummen vi pratat om vid sidan av majoritetssamhällets offentliga rum. Så länge det finns grupper i samhället

som inte känner att de är delaktiga blir det så. Skam uppstår när människor blir stigmatiserade, då tappar de viljan att delta, börjar missbruka olika system. Det är otroligt viktigt att det uppstår en »dubbelbindning«, att det skapas ett genuint intresse från båda sidor. Om vi återgår till middagen vi pratade om i början, så kommer den gäst som inte bjuds in i samtalet så småningom söka strategier för att få uppmärksamhet; paja samtalet, spilla ut lite vin . . .

– *Även om vi kan ha förståelse för vissa reaktioner, tycker du att det finns gränser för vad vi ska tolerera, vad varje människa har rätt att uttrycka?*

– Vi tillhör en fransk upplysningstradition, där byggstenarna i samhället utgörs av idéer om demokrati och jämlikhet. Då måste vi kunna bära den hatten. Vi måste kunna försvara yttrandefriheten, samtidigt som vi måste vara tydliga med att vi inte tolererar våld. Man får inte glömma att när man diskuterar med delar av den muslimska världen kan man inte utgå från att det finns samma bildningsnivå och därmed uppfattningar om demokrati och yttrandefrihet. Utan att vara nedvärderande finns det människor som inte har tillgång till bildning, de lyssnar inte på radion, kan inte läsa böcker och när någon uttalar sig om deras profet reagerar de blixtnabbt. Men inte genom att gå in i ett samtal, en bra bild är att föreställa sig en boxningsring där den ena parten boxas och den andra använder florett. Det är olika system som krockar.

Tolerans är någonting organiskt. Filosofen Zygmunt Bauman har sagt: »Multikulturalism som ideologi betyder egentligen att kannibaler ska få äta vad de själva vill.« Ur den aspekten är jag motståndare till multikulturalismen, kannibaler får inte äta vad de själva vill i vårt samhälle! Det finns en viss grundlag, vissa saker som vi inte accepterar utifrån våra värderingar. I den idé som vi förvaltar om ett samhällsbygge får man inte slå barn och man könsstympar inte kvinnor. Vissa frågor kan vara svårare att besvara, men då måste vi våga diskutera, även om det skapar osäkerhet och vi kan komma att associeras med grupper vi egentligen inte sympatiserar med. Vi måste stå ut med att det kan finnas komplexa, motstridiga idéer och situationer som vi ska förhålla oss organiskt till, där det inte finns någon slutgiltig lösning. Det är när vi flyr, tar till vapen, som vi har lämnat vår civiliserade plattform.

– *Du har arbetat med att skapa olika typer av mötesplatser. Jag tänker på Re:orientfestivalen, kulturutbudet i Sveriges*

television och nu Moriska paviljongen i Malmö. Är det viktigt med konkreta mötesplatser, rum där man man träffar varandra »på riktigt«?

– Ja, jag tycker det. Det uppstår någonting när människor samlas fysiskt. TV och radio i all ära, men någonting händer i rummet. Idag finns ju det mesta tillgängligt digitalt, men vi går ändå på bio, vi beger oss till torget precis som förr, utför våra ritualer. I grunden är vi sociala varelser som längtar efter möten. Själv är jag väldigt förtjust i mötet mellan publik och artist, jag brinner för scenen.

– Du har sagt att kulturen bör vara samhällets psykoanalys. Att en fungerande kultur tar upp viktiga frågor redan innan de blivit synliga i resten av samhället. Kulturen ska vara en barometer som känner av vad som är på gång. Hur tror du man skapar en grogrund för en kultur som fungerar på det sättet?

– När kulturen är som bäst tar den upp frågor och berör saker som varken politiken, vetenskapen eller annan typ av forskning förmår göra på samma sätt. Man lyckas som genom ett membran återspegla någonting i samhället som kan vara värdefullt för att förstå det. Men för att det ska kunna uppstå måste man också investera i det, tro på det, se det som värdefullt; som en egen typ av forskning. När man kommer till platser eller länder där det här finns, märker man det oftast redan på små detaljer, det kan till exempel vara vackra rum man får vistas i, som signalerar att här pågår någonting värdefullt, någonting vi bryr oss om och värdesätter.

– Om vi återgår till frågan om möten mellan människor från olika kulturer och med olika bakgrund hur gör man för att det som kan tyckas motsägelsefullt och annorlunda inte ska bli föremål för rädsla och avståndstagande?

– Jag återkommer till vikten av att föra samtal och att hålla en öppen dialog. Vi lever i en tid när många människor reser mycket och är bekanta med delar av världen som tidigare var exotiska, främmande. Den rädsla vi möter idag handlar om att man känner sig hotad. Att de resurser man har haft tillgång till tidigare som medborgare inte är lika stora idag, samtidigt som det kommer in nya människor utifrån. När jag jobbade som politisk sakkunnig hos integrationsminister Leif Blomberg 1995–96, kunde jag urskilja två grupper, den ena ville ha en generös invandringspolitik medan den andra inte ville ha det. Det blev lätt att den ena gruppen framstod som god medan den andra var ond. Antingen försvarar du en begränsad invandring eller också står du

för en mer eller mindre fri migration. I det senare fallet ska vi hantera ett ultraliberal samhälle med allt vad det innebär. Samtidigt, om du förespråkar en begränsad invandringspolitik, var ska strecket dras? Hur vi än gör kommer alltid några att hamna utanför den siffra vi anger och vem vill bära ansvaret, hålla i pennan? Var du än sätter strecket blir det fel. Det handlar också om att kunna ta emot de som kommer på ett bra sätt. Den situation jag ser i Malmö idag håller inte. Det finns redan stora grupper som har stora svårigheter att integreras i samhället, de kan inte språket, har inte en utbildning som gör att de kan komma in på arbetsmarknaden. Det måste hela tiden finnas en balans mellan de resurser som är tillgängliga och de grupper man tar emot. När den balansen inte finns sker det som händer i Malmö idag. Sverigedemokraterna växer, tar sig in i fler och fler nämnder och man riskerar en ordentlig backlash.

– Till sist, temat för det här numret av Balder är »Vad kan en människa göra?«. Tycker du att det finns saker som varje människa bör göra, som hon inte får blunda för?

– Jag tycker att vi har ett ansvar som människor, och som delar av ett samhälle, att bilda oss, utvecklas. Att bli så mycket människor som vi kan. Ett samhälle som mår gott, där många mår bra får mer tid att ägna sig åt svåra uppgifter. Det är viktigt att vi inte ger oss, det är den kravfyllda stränga sidan. Men det finns en annan sida i mig som säger att vi inte behöver göra någonting, i perioder förmår man inte göra så mycket. Ibland måste man låta saker vara, till och med vara desillusionerad, förvirrad, så länge vi inte skadar oss själva. Det är precis som att vi som individer har perioder där vi är mer eller mindre aktiva. Intentionen måste vara att vi tillsammans vill bygga ett gott samhälle, att var och en ska kunna dra sitt strå till stacken. Om vi lyckas hålla samtalet med oss själva och med andra vid liv har vi kommit långt.

Molnen hänger tyngre kring bryggan när vi hoppar i Ozans båt. När vi vinkat adjö börjar ett stilla duggregn falla och väl ombord på skärgårdsbåten regnar det igen. Skarvarna sitter hopkurade på sina öar. Framme på fastlandet verkar redan stillheten på ön långt borta, vi passerar fler och fler hus, fler och fler människor. Väl tillbaka i staden faller ett skyfall och vi beger oss in på en litet cafe. Vi som är där får anledning att samtala, om vädret, den uteblivna sommaren och så småningom kanske även om andra saker. ■